

VABATAHTLIKUD IMMIGRANDID *VERSUS* PAGULASED. VASTUOLUDEST EESTLASKONNA SEAS ARGENTINAS PÄRAST II MAAILMASÕDA

Aivar JÜRGENSON

Tallinna Ülikooli Ajaloo Instituut, Rütüli 6, 10130 Tallinn, Eesti; aivarj@tlu.ee

Käesolevas artiklis on vaatluse all eesti soost vabatahtlike (töö)migrantide (nn vanaeestlaste) ja hiljem saabunud sõjapagulaste (nn uuseestlaste) gruppide moodustumine ning tegevus Argentinas. On käsitletud kahe grupi omavahelisi suhteid esimesel kümnendil pärast pagulaste saabumist ja neid suhteid mõjutanud tegureid. Peamiselt on kasutatud autori välitööde materjale Argentinas: intervjuud eesti kogukonna liikmetega, Argentinas elanud või elavate eestlaste kirjalikud mälestused, eesti seltsi arhiivis sisalduvad materjalid ja ajakirjanduses avaldatud tekstid.

SISSEJUHATUS

Nn vanad ja uued immigrantide grupid on uuemas migratsiooniuurimises sageli käsitletud teema. Sellest, kuidas hilisemad saabujad satuvad varem tulnud rahvuskaaslastega kontakti ja sageli ka konkureerima, on kirjanduses palju näiteid.¹ Kuuludes küll ühte ja samasse rahvusgruppi, võivad vanade ning uute immigrantide vahel tekkida märkimisväärsed grupipiirid ja *meie-nemad*-vastandus. Vastanduse tekkel on mitmeid põhjendavaid aluseid. Eestis elavatele eestlastele on tuttav migrantidest venekeelse elanikkonna suhtes aastakümneid kasutatud argument: meie olime siin enne, me oleme põliselanikud, järelikult on meil sellele maale suurem õigus. Samas on Tiiu Jaago juhtinud tähelepanu sellele, kuidas piirid vanade ja uute vahel sõltuvad kontekstist: Paldiskis moodustasid pärast Nõukogude Liidu lagunemist põliselanike grupi mingil ajahetkel venekeelsed elanikud, samas kui eestlased olid nn uusasukad.² Seega aitab piiride tõmbamist omade ja võõraste vahele põhjendada aeg. Lugematud sõjad maailma ajaloos ja rahvuslikud konfliktid

¹ Vt **Chryssanthopoulou, V.** Gender and ethno-regional identity among Greek Australians: intersections. – Rmt: Women, Gender, and Diasporic Lives. Koost E. Tastsoglou. Rowman & Littlefield Publishers, Inc., Lanham, 2009, 210; **Doumanis, N.** The Greeks in Australia. – Rmt: The Greek Diaspora in the Twentieth Century. Koost R. Clogg. Macmillan, London, 1999, 72.

² **Jaago, T.** “Esiisa tuli...”. Kodukoha mõiste päritolujutustustes. – Rmt: Eestlane ja tema maa. Koost A. Jürgenson. Tallinna Ülikooli Ajaloo Instituut, Tallinn, 2000, 173.

on olnud ajendatud veendumusest, et õiguse mingile territooriumile annab seal elatud aeg. Siberi eestlastega seoses olen varem kirjutanud vanade ja uute vastuoludest.³ Ka Siberis toimus legitimeeriva ja grupipiire põhjendava argumendina konkreetse paigas elatud aeg. Grupipiiride tekkel vanade ja uute vahel võib oma osa olla ka kodumaalt lahkumise motiivil, eelkõige see, kas tuldi vabatahtlikult või põgenikena.

Need kaks grupipiiride moodustumise faktorit – konkreetse paigas elatud aeg ja kodumaalt lahkumise põhjused – mängisid rolli ka eestlaste diasporaa kujunemisel Argentinast. Käesolevas artiklis annan esmalt ülevaate mõlema kogukonna tekkest ja asun siis lähemalt analüüsima grupipiiride tagamaid.

EESTI KOGUKONNA KUJUNEMISEST ARGENTINAST

Üksikuid eestlasi saabus Argentinasse juba 1880. aastatel. Nende ja mõnede 20. sajandi algul maale jõudnute saabumist ning tegemisi olen vaadelnud varem.⁴ Suurem rändelaine suubus sellesse Lõuna-Ameerika riiki 1920. aastate keskel ja teisel poolel. Miks rännati Argentinasse? Ühelt poolt oli oma osa majanduslikel tõuketegureil. Mis puudutab 1920. aastaid, siis kujunes kümnendi esimene pool Euroopas majanduslike mullistuste ajaks, mil eriti raske oli uute Ida-Euroopa riikide ja sõjas enim kannatada saanud maade olukord. Eesti jõudis Nõukogude Liidu impordikitsendustest, ikaldusest ja ebaõigest majanduspoliitikast tingitud surutisse 1923. aasta lõpuks. Olukord oli halb nii põllumajanduses kui ka tööstuses. Tööpuudus oli suur ja eriti Tallinna tööstusettevõtete kiratsemine tõotas ka edaspidi töötute arvu suurenemist. Majandussurutis jätkuski 1924. aastal,⁵ millele lisas oma destabiliseerivat mõju kommunistide 1. detsembri mässukatse. Eesti kõrget emigratsioonitaset 1920. aastate teisel poolel on seletatud just ebastabiilse poliitilise ja majandusliku olukorraga.⁶

Ajavahemikul 1924–1938 lahkus Eestist umbes 16 000 inimest (neist eestlasi 75%): 41% siirdus Euroopasse, 30% Ameerikasse, 19% Venemaale, 8% Austraaliasse ja 2% mujale. Uutest sihtkohtadest olid olulisimad Lõuna-Ameerika riigid, eriti Argentina ja Brasiilia. Üheks põhjuseks oli nende maade soodus majandus-situatsioon ja immigratsiooni soodustamine, osalt seletub ränne neisse riikidesse aga USA 1924. aastal kehtestatud piirangutega Ida- ning Kesk-Euroopa sisserändajatele⁷ – ränne USA-sse peatus ja suubus osalt lõuna poole.

³ Vt **Jürgenson, A.** Siberiga seotud: eestlased teisel pool Uuraleid. Argo, Tallinn, 2006, 183–184.

⁴ **Jürgenson, A.** Eesti mehe korviandmisest indiaanipealiku tütrele. – Keskus, 2011, 1, 46–47.

⁵ Vt **Valge, J.** Lahtirakendamise. Eesti Vabariigi majanduse stabiliseerimine 1918–1924. Rahvusarhiiv, Tallinn, 2003, 64–65, 231, 360.

⁶ **Kulu, H.** Väliseestlased. – Rmt: Eestlane olla...: eesti keele ja kultuuri perspektiivid. Toim H. Kulu, K. Metsis, T. Tammaru. Tartu Ülikooli Kirjastus, Tartu, 1997, 12.

⁷ **Tammaru, T., Kumer-Haukanõmm, K., Anniste, K.** Eesti diasporaa kujunemine ja areng. – Rmt: Sõna jõul: diasporaa roll Eesti iseseisvuse taastamisel. Toim K. Anniste, K. Kumer-Haukanõmm, T. Tammaru. Tartu Ülikooli Kirjastus, Tartu, 2008, 21; vt ka: Eesti seltsi asutamine Argentiinas. – Päevaleht, 1924, 217, 3; **N. K.** Argentiina elu. – Välis-Eesti, 1926, 1, 49.

Rääkida tuleb ka migratsiooni tõmbeteguritest. Argentina kuulus 20. sajandi esimese kolme kümnendi kokkuvõttes maailma kümne rikkaima riigi hulka.⁸ Kui siia juurde arvestada suhtelist alarahvastatust, ei pea imestama, et pärast Esimest maailmasõda rändas purustatud Euroopast Argentinasse aastas kümneid tuhandeid inimesi.⁹ Esimene suurem grupp (30–50 inimest) eestlasi jõudis Argentinasse 1924. aastal. Igal järgneval aastal kõikus Eestist Argentinasse asujate arv 40–60 inimese vahel, nii et 1930. aastaks elas seal umbes 300–350 eestlast, peamise keskuseks pealinnas Buenos Aireses.¹⁰

Selle rände iseloom oli seega valdavalt linlik. Industrialiseerimine, urbaniseerumine ja agraarne moderniseerumine olid Lääne-Euroopas viinud põhimõtteliste muutusteni migratsioonitingimustes juba 19. sajandil: traditsioonilised agraarsed ränded kaotasid tähendust, suubudes muudesse piirkondadesse või võtsid uusi vorme. Ränded suundusid üha enam linnadesse.¹¹ Eestis toimus ulatuslik linnastumine hiljem kui Lääne-Euroopas: 1897. aastal moodustas linnade elanikkond veel vaid 19% Eesti rahvastikust.¹² 20. sajandi algul hakkas pilt aga kiiresti muutuma: juba 1922. aastaks oli linnarahvastiku osakaal tõusnud sajandivahetuse 19%-lt 29%-le ja 1934. aastal 33%-le.¹³ Uued migratsioonivoodki suubusid pärast I maailmasõda Eestist pigem linnadesse. See puudutas ka rännet Argentinasse, kus eestlased, erinevalt näiteks soomlastest,¹⁴ asusid pea eranditult linnadesse, peamiselt pealinna Buenos Airesesse. Linnades aga alluvad immigrandid hoopis suuremale assimilatsioonisurvele. Esimeste Argentinasse saabunud eestlaste kohanemisprobleemidest olen kirjutanud varem,¹⁵ siinkohal olgu vaid öeldud, et arvestatav hulk eestlasi tundis vajadust assimileerumissurvele vastu seista ja rahvuslikul pinnal organiseeruda. Kuid juba esimestel aastatel võis märgata eelsõnastatud tendentsi: grupipiiride kujunemine, mida põhjendatakse antud paigas veedetud ajaga. Sellest nüüd lühidalt.

12. juulil 1924 jõuti Buenos Aireses esimese eesti seltsi asutamiseni: Argentiina Eesti Selts. Selle asutamiskoosolekul osales 32 kohalikku eestlast. Koosoleku

⁸ **Archetti, E. P.** Masculinities. Football, Polo and the Tango in Argentina. Berg, Oxford, 1999, 3; **Ospital, M. S.** Empresarios, inmigrantes y mercado de brazos en la Argentina. – Estudios Migratorios Latinoamericanos, 1991, 19, 365.

⁹ Suurimad sisserändajate grupid olid 1920. aastatel Hispaaniast, Itaaliast ja Saksamaalt: **Schönwald, M.** Deutschland und Argentinien nach dem Zweiten Weltkrieg: politische und wirtschaftliche Beziehungen und deutsche Auswanderung 1945–55. Schöningh, Paderborn, 1998, 26; **Barbero, M. I., Caccopardo, M. C.** La inmigración Europea a la Argentina en la segunda posguerra: viejos mitos y nuevas condiciones. – Estudios Migratorios Latinoamericanos, 1991, 19, 291.

¹⁰ Eestlaste elujärg Argentiinas. – Välis-Eesti Almanak, 1930, 3, 4.

¹¹ **Oltmer, J.** Wanderungsraum Deutschland im 19. und 20. Jahrhundert. – Jahrbuch zur deutsch-polnischen Beziehungsgeschichte, 2009, 6, 13.

¹² **Palli, H.** Eesti rahvastiku ajaloo lühiülevaade. Sisekaitseakadeemia Kirjastus, Tallinn, 1998, 29.

¹³ Samas.

¹⁴ Grupp soomlasi oli Argentina põllumajanduslikus piirkonnas Misiones üritanud kanda kinnitada juba 1906. aastal: **Pankiv, R. J.** 10 años. Sudor, lágrimas y flores. – Fennia. Finlandia en el mundo latino, 2005, 16, 4.

¹⁵ **Jürgenson, A.** Ränne ja autobiograafia. Rändest ja väljarändaja kohanemisest Argentinasse 1920. ja 1930. aastatel. – Mäetagused, 2010, 44, 129 jj.

avanud O. Verevi kõnest koorub välja ka seltsi asutamise motiiv: isamaatundel mitte surra lasta.¹⁶ Isamaatunne on aga teadagi abstraktne ja subjektiivne ega lase end kindla mõõdupuuga mõõta. Pole siis imestada, et just erinev arusaam isamaatundest ärgitas juba vähem kui kuu aega pärast Argentiina Eesti Seltsi moodustamist teatud gruppi eestlasi 9. augustil looma konkureeriva Argentiina Eesti Koloonia. Viimase eluiga jäi küll lühikeseks, lõpetades tegevuse kaks aastat hiljem. 1926. aastal moodustati peamiselt Argentiina Eesti Seltsi baasil uus organisatsioon – eesti selts Ühendus –, kuid taas juba kahe aasta pärast lõi sellest lahku grupp noori liikmeid ja võttis ühendust Ülemaalse Eesti Noorsoo Ühenduse keskjuhatusega, andes teada soovist asutada selle haruorganisatsioon Argentinasse. Keskjuhatus aktsepteeris soovi¹⁷ ja Ülemaalse Eesti Noorsoo Ühenduse Argentiina osakonna (ÜENÜ AO) asutamiskoosolek peeti 3. novembril 1928.¹⁸

Mis olid seekordse lahknemise põhjused? Peab tunnistama, et ei tollane ajakirjandus ega arhiivandmed ava vastuolude tagamaid lõpuni. Ometi näib, et juba nüüd, alles mõni aasta pärast Argentinasse saabumist võis teatud rolli mängida vastuolu nn *uute* ja *vanade* vahel. Ühenduse interpretatsioonis, mis avalikustati ka eesti ajakirjanduses, oli tegemist noorte “võimuhaaramiskatsega” seltsi vanade juhtfiguuride vastu.¹⁹ Legitiimsuse kohalikku eestlaskonda juhtida annab seega aeg, mille võrra on vanad uutest kauem Argentinasse olnud ja sealset eesti elu organiseerinud. Igatahes annavad Ühenduse juhatuse protokollid tunnistust vanade ringkaitsest ja uute kõrvaletõrjumisest. ÜENÜ AO interpretatsioon on teistsugune: selle kohaselt seisnes Ühenduse ja ÜENÜ AO erinevus selles, et teise pooldajateks on pigem need, kes “Eestist otse siia tulnud”, Ühenduse pooldajateks aga pigem need, kes “iseseisvas Eestis vähem aega elanud”.²⁰ Peab tunnistama, et seletus on segane. Kas vihjatakse siin sellele, et Ühenduse juhtfiguurideks on näiteks Venemaalt repatrieerunud, kes peagi pärast Eestisse jõudmist edasi sõitsid? 1920. aastal moodustasid nn Venemaa eestlased ju tõesti nii Argentina kui Brasiilia eestlaskonnast olulise osa. Kuigi seletus pole arusaadav, on sellest läbi kumav eneseõigustus ometi üheselt mõistetav: kohalikku eesti elu sobivad juhtima need, kes on kauem Eestis elanud. Seega taas annab legitiimsuse aeg, kuid mitte Argentinasse, vaid Eestis veedetud.

Ometi ei ilmne ei tollasest dokumentatsioonist ega minu läbi viidud intervjuudest, et 1920. aastatel jõuti terminitasandil vanade ja uute eestlaste eristamiseni. Riiki oli saabunud küll erinevate lainetena, kuid nende lainete vahe oli vaid mõni aasta. Eestlaskond Argentinasse oli väikesearvuline ja vähemalt 1930. aastate jooksul võrdlemisi ühtne. Seda kajastab ka asjaolu, et 1933. aastal, seega umbes seitse aastat pärast kirjeldatud lahkkelisid ühinesid kaks seni eraldi tegutsenud eesti

¹⁶ Eesti Seltsi asutamine Argentiinas. – Päevaleht, 14.8.1924.

¹⁷ Eesti selts “Ühendus” Argentiinas. – Välis-Eesti Almanak, 1930, 3, 39–40; Eesti Riigiarhiiv (ERA) 847-1-138, 23.

¹⁸ ERA 847-1-138, 1.

¹⁹ Eesti selts “Ühendus” Argentiinas, 40.

²⁰ Kuidas elavad Argentiina eestlased. – Päevaleht, 1931, 264, 2.

organisatsiooni ühiseks seltsiks, mis sai nime Eesti Selts Estonia. Seltsi juhatuse koosolekute protokollid ei anna järgnenud kümnendi jooksul tunnistust suurematest lahkkelidest või grupeerumistest. Tegemist oli eestlastega, kes valdavalt majanduslikel põhjustel 1920. aastate teisel poolel Argentinasse saabusid, seal aja jooksul võrdlemisi hästi kohanesid²¹ ja kes üldjuhul ei plaaninudki Eestisse naasta. Nende pilk oli suunatud tulevikku ja see tulevik oli Argentinasse. 10–15 aastat pärast Argentinasse jõudmist olid paljud abielus kohalikega, kodune keel oli hispaania keel ja lapsed olid pigem juba argentiinlased. Mõnedki ärksamad eestlased juhtisid kiiretele assimileerumistendentsidele alarmeerivalt tähelepanu, samuti eesti rahvusliku tegevuse loidusele,²² kuid suur osa eestlastest näis olukorraga leppivat. Eesti oli nende päritolumaa, armas noorpõlvemaa, mis võis kohatist nostalgiat tekitada, nagu see ilmneb mõnestki kodumaale saadetud kirjast, kuid anti endale selgelt aru, et lahkutud oli sealt vabatahtlikult. Pealegi oli värav Eestisse alati valla – sinna võis soovi korral naasta. Teisiti oli lugu nendega, kes saabusid Argentinasse pärast II maailmasõda pagulastena. Järgnevalt on vaadeldud protsesse, mille käigus kujunesid Argentinasse välja kaks eraldi eestlaste gruppi: seni seal elanud eesti kogukond, keda nüüd hakati *vanaeestlasteks* nimetama, ja sõjapagulased, nn *uuseestlased*.

EESTI PAGULASTE SAABUMINE ARGENTINASSE

Argentina, kes oskas II maailmasõjast kasu lõigata, müües oma põllumajandus- saadusi nii lääneliitlastele kui teljeriikidele, elas pärast sõja lõppu hästi. Perioodi 1946–1955 iseloomustas püüe arendada omamaist tööstust, luua turg töötajate palga tõstmise teel. “Kuldsetel aastatel” 1946–1949 toimus majanduskasv eelkõige tänu kodumaise toodangu kasvule ja suurele valuutareservile, mis oli pärit sõja-aastate ekspordist ning impordi vähenemisest. Tollaseid justkui müütilisi aegu meenutatakse tänapäevalgi: *à la* “Keskpanga riigid olid kulda täis”. Ametlikult oli riigil kulla- ja välisvaluutavarusid 1946. aastal 1 687 000 USA dollari eest.²³

Kõikide teiste Ladina-Ameerika maadega võrreldes oli olukord lausa hiilgav: kolmandik kõikidest subkontinendi valuutareservidest asus Argentinasse. Muidugi võlgnes Argentina hea majandusseisu suuresti sõjale Euroopas: seal oli 1946. aastal

²¹ Vt **Jürgenson, A.** Ränne ja autobiograafia, 133 jj.

²² **P-uu, E.** Mõtted ümberrahvustamise hädaohust eestlaste peres võõrsil. – Välis-Eesti Almanak, 1935, 3, 2; Ometi üks “paradiis” maakeral. – Päevaleht, 1937, 103, 6; **Põdder, R.** Suvine kiri Argentiinast. – Välis-Eesti, 1937, 4, 98; **RP.** Buenos Airese eestlaste seltskondlik elu. – Välis-Eesti, 1937, 3, 82.

²³ **Barbero, M. I., Cacopardo, M. C.** La inmigración Europea a la Argentina en la segunda posguerra, 291–321; **Schönwald, M.** Deutschland und Argentinien nach dem Zweiten Weltkrieg, 53; **Schneider, A.** Futures Lost: Nostalgia and Identity among Italian Immigrants in Argentina. Lang, Oxford, 2000, 92; **Scobie, J. R.** Argentina. A City and a Nation. Oxford University Press, New York, 1971, 232.

põllumajandustoodang sõjaeelsega võrreldes neljandiku võrra langenud, samas olid Argentina jaoks oluliste põllumajandustoodete hinnad sõja järel oluliselt tõusnud.²⁴

Seega oli Argentina oma atraktiivsuse sisserännumaana säilitanud ka pärast II maailmasõda. Üldse saabus ajavahemikul 1945–1959 Argentinasse 899 977 inimest, neist 64% aastatel 1948–1952. Aastatel 1947–1951 saabus Argentinasse üle 32 000 DP (*displaced person*). Enamik tulijatest oli muidugi Euroopast: sõltuvalt aastast 90% ja rohkem. Immigrantide päritoluriikidest oli esikohal Itaalia, teisel Hispaania, kuid märkimisväärselt saabus ka kujuneva idabloki maadest pärit inimesi.²⁵

Kui palju eestlasi saabus pärast sõda Argentinasse? Juhan Madise annab Saksamaalt ametlikult saabunud eesti sõjapõgenike arvuks Argentinasse 201 inimest.²⁶ Pole teada, kas antud arv hõlmab ka põgenikke Taanist ja Austriast: teatavasti oli esimene Saksamaa poolt okupeeritud ning teine “ühinenud”. Kindlasti ei puuduta see arv aga Rootsist Argentinasse ümberasunuid, keda oli arvestatav hulk. P. Poljani teatel oli 1952. aasta 1. jaanuari seisuga Argentinasse 42 eestlast, aga see arv on kindlasti liiga tagasihoidlik. Hill Kulu pakub eestlaste arvuks Argentinasse 1950. aastate algul 800–900 inimest.²⁷ 800 pakub eestlaste tollaseks arvuks Argentinasse ka Hugo Jaanus.²⁸ Argentina eestlaste seas ringleb erinevaid arvamusi: ühtede meelest oli 1950. aastatel neid seal tuhande ringis,²⁹ mõned arvasid autorile antud intervjuudes, et koguni 2000.

On küll selge, et põgenike valikud olid vabatahtlike migrantide omadest väiksemad: 1930. aastatega võrreldes olid kodumaale tagasipöördumise võimalused alates 1944. aastast oluliselt muutunud. Kuid mil määral olid põgenikud laagrites vabad oma tulevikku lääne suunal kujundama? On ju teada, et pärast II maailmasõda viidi põgenikelaagritest lääneriikidesse edasi rändavate põgenike seas läbi majanduslikel motiividel selektsioon: välja valiti sobivaimad, enamasti noored, vallalised, terved, tööjõulised inimesed.³⁰ Mida nimekam ja oma erialal kompetentsem inimene, seda suurem oli vastuvõtva riigi majanduslik motivatsioon teda

²⁴ Schönwald, M. Deutschland und Argentinien nach dem Zweiten Weltkrieg, 53, 60.

²⁵ Barbero, M. I., Caccopardo, M. C. La inmigración Europea a la Argentina en la segunda posguerra, 299 jj; Schönwald, M. Deutschland und Argentinien nach dem Zweiten Weltkrieg, 337–339; Bagú, S. Argentina, 1875–1975: población, economía, sociedad. Estudio temático y bibliográfico. Universidad Nacional Autónoma de México, México, 1978, 28.

²⁶ Madise, J. Emigratsioon Saksamaalt. – Rmt: Eesti saatuseaastad, IV (1945–1960). Poliitilised põgenikud. EMP, Stockholm, 1966, 188.

²⁷ Kulu, H. Eestlased maailmas. Ülevaade arvukusest ja paiknemisest. Tartu Ülikool, Tartu, 1992, 100.

²⁸ Jaanus, H. Eesti evangeeliumi luteri usu kirik eksilis. Stuttgart, 1992, 199.

²⁹ Eesti Rahva Muuseumi korrespondentide vastused (ERM KV) 1006, 204; 1010, 257; Särgava, H. EELK Buenos Airese Reformatsioonikogudus. – Eesti Kirik, 1994, 4, 1.

³⁰ Kumer-Haukanõmm, K. Eestlaste Teisest maailmasõjast tingitud põgenemine läände. – Rmt: Suur põgenemine 1944. Eestlaste lahkumine läände ning selle mõjud. Toim K. Kumer-Haukanõmm, T. Rosenberg, T. Tammaru. Tartu Ülikooli Kirjastus, Tartu, 2006, 36.

endale värvata.³¹ Vastuvõtivate riikide huvitatuse kõrval saab rääkida ka põgenike endi motivatsioonist. Paljudes Argentina eestlaste mälestustes on toonitatud, et põgenikelaagritest teistesse maadesse edasirändamisel mängis suuresti rolli põgenike endi initsiatiiv.³² Mitmed Argentinasse edasi rännanud on intervjuudes toonitanud, et Argentina vormistas sisserännudokumendid teistest maadest kiiremini – see aitas otsustada selle maa kasuks. Ja viimaks annab inimeste isiklikest motiividest tunnistust ka see, et välja rännata sooviti ikkagi majanduslikult arenenumatesse riikidesse. Austraalia, Kanada või USA puhul oli see kindlasti tähtis, aga nagu nägime, oli ka Argentina majandus pärast sõda tõusuteel. Valikuvabadus oli seega piiratud, kuid eksisteeris siiski. Tüpoloogilisel tasandil lähendab see asjaolu vabatahtlikku rännet sunniviisilisele.

LIITUMINE EESTI SELTSIGA

Argentinasse jõudes oli paljudel eesti pagulastel eluruumide ja töö leidmise kõrval üheks esmastest sihtidest saada kohalike eestlastega kontakti. Migratsiooni-alases kirjanduses, ka eesti pagulaskonda puudutavas, on toonitatud organisatsioonilise tegevuse olulisust: see aitab tunda end võõras ühiskonnas koduselt, tagab turvatunde ja võimaluse lahendada üheskoos üleskerkivaid probleeme³³ – samad motiivid, mis 1920. aastatel ajendasid Argentinasse asunud eestlasi organiseeruma, töid nüüd juba loodud organisatsiooni värsket verd. Kaotatud kodumaa asendajaks, kuid samas ka kohalikku miljöösse integreerumise toetajaks pidi saabunutele saama Eesti Selts Estonia.

Oma motiividest vanaeestlaste loodud eesti seltsiga ühineda annab kirjapandud mälestustes tunnistust üks 1929. aastal sündinud ja 1940. aastatel Argentinasse jõudnud mees:

Argentinast muidugi ma olin kõvasti kaasas Eesti Seltsis ja see andis mulle lohutust. Argentina oli äärmiselt nõrge konkurents oli inimeste vahel kogu aeg, küünarnukkidega üksteise trügimine ja nii edasi. Samal ajal see oli, niiteldi kõik oli raha peale väljas võrreldes Euroopaga. Samal ajal see oli ladinlaste maa ja mina tulin Põhjamaalt ja samal ajal see oli katoliiklaste maa ja mina olin luterlane. Nii et seal olid suured vastuolud. Esimesed kolm aastat oli mul raske kohaneda.³⁴

Näeme, et mälestuste autor annab loetletud kohanematuse põhjustele ka ajalised piirid: kolm aastat. Migratsiooni-alases kirjanduses jääb üldiselt kõlrama, et immigrandide kohanemise dünaamika ei too probleeme kohe välja, vaid kuni mitu kuud

³¹ Vt **Mettus, V.** Soovimata külalised. Pagulaspõlve mälestusi Saksast ja Taanist. Eesti Kirjanike Kooperatiiv, Lund, 1971, 232.

³² Nt **Okas, I. B., Okas Ainso, S.** Memories – A Family's Journey. 2006, 66 jj; **Liiv, E.** Põhjast lõunasse. Mälestusi ja kommentaare. Välis-Eesti & EMP, Stockholm, 1992, 170–171.

³³ **Raudsaar, M.** Võõrsil tehtud noorsootöö kui eestluse hoidja ja kandja. – Rmt: Sõna jõul: diasporaa roll Eesti iseseisvuse taastamisel. Toim K. Anniste, K. Kumer-Haukanõmm, T. Tammaru. Tartu Ülikooli Kirjastus, Tartu, 2008, 121.

³⁴ Eesti Rahva Muuseumi etnograafiline arhiiv (ERM EA) 263, 249.

pärast maale saabumist, kuid need võivad ka aastateks kestma jääda. Sageli koh- tab kirjanduses väidet, et osalus etnilises sotsiaalses võrgustikus aitab kaasa initsiaalses kohenemises,³⁵ et leida “immuunsust” kultuurišoki vastu ja võimaldada ladusamat kohanemist. Randal J. Montgomery, olles läbi töötanud suure hulga kohanemisteemalisi uurimusi, teeb üldistuse, et põgenikud, kes osalevad pärast sihtmaale saabumist rohkem oma etnilises sotsiaalses võrgustikus, on õnnelikumad kui need, kes sellest eemale jäävad.³⁶

Ka Eesti Selts Estonia täitis ümberasuajate jaoks mitmeid funktsioone korraga: aitas kompenseerida kodumaakaotust, leida leevendust kultuurišokile, luua vajalikke sidemeid eestlaste sotsiaalses võrgustikus. Seltsis peeti pidusid ja tähistati Eesti Vabariigi tähtpäevi, õpiti eesti rahvatantse, tähistati jõule, emadepäeva, võidupäeva, jaanipäeva, korraldati teatrietendusi ning kontserte.³⁷

See oli kodune Eesti oas kesk sagivat, pulbitsevat, kosmopoliitset Buenos Airst, kirjutab Sirje Okas Ainso oma mälestustes.³⁸ Kas pagulaste sulandumine kohalikku eesti ellu sujuski nii idülliliselt, nagu viimasest tsitaadist võiks järeldada? Nagu tõendab suur hulk materjale, polnud see ometi nii.

VASTUOLUDEST VANA- JA UUSEESTLASTE VAHEL

Migratsioonalases kirjanduses on sageli tähelepanu juhitud seigale, et varem saabunud on tihti uustulnukatest jõukamad, üritavad oma üleolekut näidata ja sageli ka oma majanduslikku võimu ära kasutada.³⁹

1940. aastate lõpul pagulasena Buenos Airesesse jõudnud mees kirjeldab, kuidas üks eestlasest väikeettevõtja uustulnukate ees oma varaga uhkeldas:

Nõelakuningas armastas kõrtsis praalida oma jõukusega teiste eestlaste ees, tellides kõigile külalistele tasuta whiskyt, ise kiideldes... mis see minule ära on, lähen oma kassakapi juurde, väristan veidi kätt ja tasku on jälle raha täis... (mees, sünd 1931).⁴⁰

Tegelikult oli nimetatud *nõelakuningas* väikese perefirma omanik. FIRMAS töötas tollal peale pereliikmete veel vaid üks poolakas, kuid äsja riiki saabunud varatute rahvuskaaslaste ees oli omanikul siiski midagi, millega silma paista. Ja nagu mitmete allikate põhjal paistab, näis taoline kiitlemine uuseestlaste ees vana- dele üpris tunnuslik olevat. Argentinas torkas uutele esialgu silma ja südamesse mõnede vanaeestlaste üleolev suhtumine neisse kui vaestesse sugulastesse, kes on

³⁵ **Beiser, M.** Refugee Mental Health Adaptation: The Canadian Experience. York University, Toronto, 1990; *cit.* **Montgomery, R. J., Randal, J.** Components of refugee adaptation. – International Migration Review, 1996, **30**, 3, 691.

³⁶ **Montgomery, R. J., Randal, J.** Components of refugee adaptation, 689.

³⁷ E. S. “Estonia” juhatuse protokollid 1957–1968, 4, 37, 41, 55, 63, 76, 83, 89.

³⁸ **Okas, I. B., Okas Ainso, S.** Memories, 74.

³⁹ **Андюсов Б.** Лихой человек в ледяной пустыне. – Красноярский рабочий, 1996, 144/145, 9; **Stephan, J. J.** The Russian Far East. Stanford University Press, Stanford, 1994, 66.

⁴⁰ ERM KV 1005, 152.

tulnud senisele eesti kogukonnale koormaks. Ja kuigi mõned vanaeestlased võtsid sõjapõgenikest rahvuskaaslased enda juurde üürnikeks, ei tähendanud see alati südamlikke suhteid.

Üks pagulasest naine, kes sai koos abikaasaga pärast korduvaid ümberkolimisi ühtede vanaeestlaste juurde üüriliseks, kirjeldab juba esimese kohtumise põhjal oma uut perenaist “kalgiilmelise naisterahvana”, kes nende tervituselegi vastas “õige jaheda tagasihoidlikkusega”.⁴¹ Mälestuste autor kirjeldab mitmeid olme-probleeme ja konflikte, mis perenaise ning uute üüriliste vahel tekkisid.⁴² Nende mõjul kujunes üürilistes pilt perenaisest kui vanaeestlaste kollektiivsest kujust: juba heale järjele jõudnud ja uusi justkui kõrgilt kohtlevad vanaeestlased ei äratanud suuremat usaldust.⁴³

Pole siis ime, kui alavääristatav grupp võtab reaktsioonina kasutusele samad relvad, pöörates need alavääristajate endi vastu. Üks 1940. aastatel Argentinasse jõudnud mees kirjutab vanaeestlastest:

Vana-eestlased olid ültse väga omapärased inimesed, kes ei varjanud oma kunagist musta, tihti kuritegelikku minevikku ega ka oma praegust tööd, mis oli kuskil seaduspärasuse piirimail. Nad olid täiesti kodunenud Argentiina mentaliteediga mis lähtub ütelusest “Kaval mees tõmbab lollil naha üle kõrvade” (mees, sünd 1931).⁴⁴

Jah, 1930. aastate eesti ajakirjanduses ilmus teateid mõningatest Argentinasse elanud tööpõlguritest ja kurikaeltest,⁴⁵ kuid kindlasti moodustasid nad sealse eestlaskonna seas tühise vähemuse. Nüüd aga aitas see negatiivne info uustulnukail kasutada seda relvana terve kogukonna vastu.

Mälestustest ilmneb, et pagulaste integreerumine seltsitegevusse tähendas mitmel tasandil konkureerimist seltsi varasema aktiiviga. On rõhutatud,⁴⁶ et suhted vanade ja uute vahel kujunesid kohati pingelisteks. Vanaeestlased pidasid uustulnukaid vahel sõjakateks ja vanade suhtes üleolevateks.⁴⁷

Muudatused ei toimunud valuta ja mitmed “vana-eestlased” pöörasid selja seltskondlikule tegevusele ega tahtnud uustulnukatega ühe katuse alla jääda,

kirjutab üks pärast sõda Argentinasse jõudnud 1931. aastal sündinud mees.⁴⁸

Missugused olid siis need probleemid, millele mälestuste autor vihjab? Näib, et suur osa vastuoludest lähtus poliitiliselt pinnalt. On väidetud, et *vanaeestlased* olid suurelt jaolt vasakpoolsed ja tulnud Argentinasse poliitilistel põhjustel ning et

neil oli väga raske mingit kindlat seisukohta võtta uustulnukatesse, kes põgenesid kommude eest (mees, sünd 1931).⁴⁹

⁴¹ Liiv, E. Ürgmets ja koolibri. Orto, Toronto, 1959, 48.

⁴² Samas, 54, 66.

⁴³ Vt ka Liiv, E. Ürgmets ja koolibri, 73, 79.

⁴⁴ ERM KV 1005, 152.

⁴⁵ Argentiina eestlaste mured. – Välis-Eesti Almanak, 1933, 1, 35–36.

⁴⁶ Aulis, H. Estonios en los pai'ses hispanohablantes de Sudamérica Desde la segunda guerra mundial hasta finales del siglo XX. Universidad de Tartu, Tartu, 2005, 26.

⁴⁷ Kahanev eesti ühiskond Argentiinas. ERM KV 1010, 265.

⁴⁸ ERM KV 1005, 155.

⁴⁹ Samas, 151.

Poliitilistele erimeelsustele vihjab ka üks intervjueeritu, kes ise oli Saksa sõjaväes teeninud ja kes saabus pärast sõda pagulasena Argentinasse:

Ja need siin olid ju... olid ka väga palju, kes olid vanad... selle tuhande üheksasaja viiendal aastal ülestõusu aeg siia tulnud ja olid nii medi... natukene punased (mees, sünd 1924).

Ei ole küll teada, et pärast 1905. aasta revolutsiooni oleks Argentinasse Eestist poliitilisi põgenikke saanud. Rääkija ühendab siin nähtavasti konkreetsed poliitilised sündmused teatud isikute poliitilise meelsusega.

Üks teine, teismelisena Argentinasse jõudnu, meenutab:

Aga need vanad eestlased, need ei olnud põgenenud sõja eest. Ma tunnen vanu eestlasi – muidugi, nad on juba surnud, kes ütleme tulid siia sellepärast, et... võibolla saame ütelda, et neid otsiti taga Eestis. Kas olid midagi kurjategu teinud või jätsid perekonna maha ja panid plehku, et teda kätte ei saadaks. Sellepärast võibolla olid sel ajal seadused, et kui sul pere on, siis sa pead perekonda ikka üleval... toitma. Sellepärast, need vanad eestlased on mingisuguse teise põhjuse pärast tulnud siia. Ma arvan, et on teistmoodi kui šveitslastega ja teiste... ja sakslastega, kes olid... tulid kah kaua aega tagasi siia. Seal oli ju nälg. Ma arvan, et Eestis ei olnud kunagi nii hull asi, et oli nälg ja rahvas pidi nälja pärast otsima kaugele, et mitte nälga ära surra. Eestis võibolla mõnes kohas ja mõnel ajal oli natuke nälga, aga see ei olnud nii suur nälg nagu mis räägitakse, mis oli Saksamaal enne Esimest maailmasõda ja Šveitsis ja Austrias. Prantsusmaal ma ei tea, kuidas see oli. Sellepärast ei olnud meil väga hea vahekord nende uute eestlaste ja vanade eestlaste vahel. Oli kah vanu eestlasi, kes... teine põhjus, mis me tulime... need uued eestlased tulid ära, oli see olukord eestlaste ja kommunistide vahel. Ja oli vanu eestlasi siin, kes olid kommunistid. Ja meie, need uued eestlased, ei tahtnud läbi käia nendega – poliitilise pärast (mees, sünd 1934).

Näeme, et intervjueeritu toob välja erinevaid põhjusi, mis võisid uute ja vanade vahel võõristust tekitada. Ühed olid tulnud Eestist vabatahtlikult, teised põgenesid sõja ajal. Põgeniku hinnangute skaalat on kahtlemata kujundanud ühelt poolt sõjajärgsed isiklikud dramaatilised läbielamised, kuid arvestama peab ka sõja järel laagrites ja hiljem pagulasajakirjanduses produtseeritud essentsialistliku kodumaadiskursusega, mille kohaselt kodumaa on püha ning seda ei hüljata vabatahtlikult. See taust võis iseenesest mõjutada ka põgenike suhtumist Argentinasse varem saabunuisse. Kahtlemata oli varasem eestlaskond Buenos Aireses võrdlemisi heterogeenne. Nagu eespool mainitud, ei puudunud selle hulgas ka kriminaalse või muidu vääritud taustaga inimesi. Vajaliku võimendatuse korral võisid taolised näited vanade eestlaste reputatsiooni uute silmis halvendada. Kuid suurema osa mälestuste põhjal näib, et peamised lahkkelid tekkisid siiski poliitilisel pinnal.

Räägib 1933. aastal sündinud sõjapõgenikust mees:

Aga oli ka selliseid [vanu eestlasi], kes olid Eesti riigi vasta ja olid Pätsi vasta. Juhuslikult tulid niisugused asjad, kui oli mingisugune tähendab olemine või kus joodi natuke rohkem, siis mõni hakkas, tead, ennast tähtsaks tegema ja natukene laamendama. Ja siis tuli välja, et meie hulgas on üks nuhk. Nuhk, kes Argentina sellele tähendab salapolitseile teatas kõik, mis me kirjade sisu on, mis välismaale saatsime.

Sellest, et Argentina eesti kogukonna poliitiline meelsus ei olnud ühtne, annab tunnistust järgmine lõik ühe sõjapõgenikuna Eestist lahkunud ja Argentinasse jõudnud mehe mälestustest:

Eestlaste hulgas oli ka “musti lambaid või Juudaseid” kes töötasid N.-Liidu huvides. Näiliselt olid nad suured patrioodid, kes püüdsid igal pool juhatustes vähemtähtsatel kohtadel kaasas olla. Meid hoiatati nende isikute eest nii USA Eriteenistusest kui ka Argentiina Sõjaväe Julgeolekust. Üks neist, R. W. /.../ töötas kelnerina Jockey Clubis, mis on Argentiina Kõrgemate Ohvitseride Kasiino. Tal keelati pealinnas elamine ja saadeti välja Mendoza provintsi. Hiljem sunniti maalt lahkuma ja elab nüüd Rootsis, kus tegeleb aktiivselt vasakpoolsetes ringkondades. Oli VEKSA-aktivist ja katsus edutult infiltreerida Rootsi eestlaste üliõpilasorganisatsioone.⁵⁰

1952. aastal ilmus ajalehes Eesti Post kirjutus kelleltki anonüümselt Argentiina eestlaselt, kes sarjas *vanaeestlaste* laitvat ja mahategevat suhtumist eesti seltsi antikommunistlikusse tegevusse. Autor märgib, et pärast seda, kui eestlaste organisatsiooniline tegevus oli pea täielikult “aktiivsete rahvuslaste” [st pagulaste] kätte läinud, on märgata vanade eestlaste eemalejäämist rahvuslikest üritustest.⁵¹ Niisiis vastandab autor uusi ja vanu üheselt poliitilise meelsuse alusel.

Argentiina eestlaste seltsitegevus oli 1940. aastate lõpul ja 1950. aastate algul tõepoolest rahvuslik, kuid maailmas pärast II maailmasõda alanud külm sõda andis sellele ka selge poliitilise värvingu. Pagulased on end isegi eksiilpatriootideks ja poliitilisteks väliseestlasteks nimetanud⁵² – eks viita ka see eesti diasporaakogukondade politiseeritusele.

1949. aasta oktoobris Buenos Aireses ilmunud Argentiina eestlaste ajalehe Kauge Kodu esimese numbri juhtkiri väljendab selgeid antikommunistlikke vaateid, andes ühtlasi aimu sellest, et eestlaste read ei ole poliitiliselt ühtsed:

Kuna kommunism on tegelikult eesti rahva praegune kõige suurem vaenlane, siis peame võitlema selle vastu. Õnneks on ka kogu haritud maailm aru saanud selle hädaohust. Kahjuks näeme aga siiski veel inimesi, kes julgevad kommunismi kaitsta, vaatamata kogu sellele metsikusele ja kuulmata ebainimlikkusele, mis kommunism on üles näidanud. Seepärast tuleb koondada rahvuslikku rinnet ja võidelda kõikjal kommunistide laostava tegevuse vastu. See olgu meie esimene ülesanne.⁵³

Samas artiklis kutsutakse eestlasi üles üksmeelele, kuid üksmeel tähendab siin eelkõige koondumist antikommunismi lipu alla.

KODUMAA – VÄGISI ÄRA REBITUD VÕI VABATAHTLIKULT HÜLJATUD

Seega oli esimene kümnend pärast pagulaste saabumist Argentinasse eesti kogukonnas võrdlemisi pingeline. Ühelt poolt kasutasid vanaeestlased sümboolse kapitalina uuseestlaste vastu oma pikemaajalist viibimist Argentinast, samuti toimis sümboolse kapitalina ka reaalne materiaalne jõukus. Kuid vanaeestlased jäid uutele päris mitmes aspektis alla. Esiteks nende väiksem arvukus: enne sõda saavutas

⁵⁰ Samas, 159.

⁵¹ Argentiina eestlaskond koondab ridu. – Eesti Post, 4.12.1952.

⁵² Olesk, O. Globaalne Eesti. Varrak, Tallinn, 2009, 119.

⁵³ Eestlased Lõuna-Ameerikas. – Kauge Kodu, 24.10.1949.

eestlaste arv Argentinas kõrgpunkti 1933. aastal, mil neid elas seal 400–500.⁵⁴ Pärast sõda saabunud eestlastest sõjapagulaste arv ületas selle selgelt. Teiseks oli vanaeestlaste seltsitegevus juba 1930. aastate teisel poolel ilmutanud ilmseid väsimise märke: organisatsioonilisse tegevusse oli kaasatud vaid väike osa eestlastest.⁵⁵ Sõja ajal oli vähemusrahvuste organisatsiooniline tegevus Argentinas aga võimude poolt sootuks peatatud. Pagulased, enamasti põgenikelaagrite rahvusliku organisatsioonilise töö karastusega, liitusid kohaliku eesti seltsiga sellise innukusega, millele vanaeestlastel ei olnud millegagi vastata. Käivitati pühapäevakool,⁵⁶ mida enne sõda küll üritati, kuid ei suudetud käima lükata, uuele elule aidati kohalik seltsi näitering, alustati ajalehe väljaandmisega jne.

Kuid näib, et üks oluline põhjus, mis ühelt poolt tekitas psühholoogilise lõhe vanade ja uute vahel, teisalt aga andis uutele vanade ees selge mobiliseeriva eelise, tulenes ikkagi migratsiooni tüpoloogiliselt pinnalt: ühed olid vabatahtlikud migrandid, teised pagulased. Eespool oli juttu faktoritest, mis lähendavad tüpoloogiliselt põgenikke vabatahtlikele väljarändajatele. Kuid erinevused näivad olevat olulisemad. Pagulaste kodumaapilt on sageli pilt *lõhutud* kodumaast. Sellest on territoorium vägivaldselt ära rebitud. Pagulaste kodumaa on maa, milles mullapinna aset peavad täitma kultuurilised väärtused. Kuid nad saavad seda vaid täita ja mitte täielikult asendada: on iseloomulik, et pagulane elab näoga Eestimaa poole. Aastakümneid paguluses elanud Aarand Roos kirjutab:

Vaevalt vaidleks keegi vastu väitele, et see, kes heast peast lahkub oma isatalust või kodumaalt, et minna mujalt paremaid elamistingimusi otsima, on üldiselt ka edaspidi vähem huvitatud sellest sama isatalu või kodumaa käekäigust kui see, kes on pidanud sealt surmahirmus ülepeakaela võõrsile põgenema.⁵⁷

Võõrsil elavate inimeste elus on kodumaa pigem mentaalne kui geograafiline. Kuigi nii vabatahtlik väljarändaja kui ka põgenik võisid ühele ja samale maale elama sattuda, tõmbab Roos terminoloogiliselt piiri kahe eksistentsitasandi vahele: väljarändaja elab Välis-Eestis, põgenik aga Pagulas-Eestis.⁵⁸ Ja kuigi Roos väidab, et need võõrsil asunud Eestid sulasid kokku ja gruppide vahel vahet ei tehtud, on nimetuse tasandil pea kõigis eestlaste asupaikades eristatud nn *vana-* ning *uuseestlasi*, kusjuures vähemalt esialgu ei tarvitsenud see eristus olla üksnes terminoloogiline: väljarännu motiivide erinevus võis põhjustada kohati ka pingeid kahe eestlaste grupi vahel. Nii minu läbi viidud suulistes intervjuudes kui ka varem kirja pandud mälestustes toonitatakse sageli poliitilisi erimeelsusi⁵⁹ vana- ja uuseestlaste vahel: uued pidasid vanu kohati *punasteks*, vanad uusi liigselt rahvuslikeks.

⁵⁴ Laurits, K. Eestlased Lõuna-Ameerikas 20. sajandi algusest kuni II maailmasõjani. Bakalaureuse-töö. Tartu, 2003. Käsikiri Tartu Ülikooli ajaloo osakonnas.

⁵⁵ Jürgenson, A. Ränne ja autobiograafia, 146.

⁵⁶ Eestlaste elust Argentiinas. – Kauge Kodu, 25.11.1949.

⁵⁷ Roos, A. Pagulaste missioon. – Rmt: Eestlane ja tema maa. Koost A. Jürgenson. Tallinna Ülikooli Ajaloo Instituut, Tallinn, 2000, 90.

⁵⁸ Samas.

⁵⁹ ERM KV 1005, 15.

Põgeniku hinnangute skaalat on kahtlemata kujundanud ühelt poolt sõja-järgsed isiklikud dramaatilised läbielamised, kuid nagu eespool mainisin, tuleks arvestada ka sõja järel laagrites ja hiljem pagulasajakirjanduses produtseeritud essentsialistliku kodumaadiskursusega, mille kohaselt kodumaa on püha ning seda ei hüljata vabatahtlikult. See taust võis iseenesest mõjutada ka põgenike suhtumist varem saabunuisse. Hea näite pakub üks väliseesti ajakirjanduses sõna võtnud Argentinasse jõudnud uuseestlane,⁶⁰ kes vastandab uusi ja vanu üheselt poliitilise meelsuse alusel ning arendab oma mõtet edasi vabatahtliku ja sunni-viisilise rände dihhotoomia klassikalist mustrit kasutades:

Kuid teadkem needki nüüd, et on määratu suur vahe, kas kodumaalt on lahkunud vabatahtlikult, uue kodumaa otsinguks, või on sealt lahkuma sundinud surmahäda, et otsida varjupaika – ajutist peavarju! Sügavalt väljendas pagulase tundeid juba meie president K. Päts, kui ta kord veel vabas Eestis ütles: “Mis meid rändajaid kodumaale tagasi kisub, seda mõistetakse alles siis, kui sellelt kodumaalt vägivaldselt ollakse lahti kistud.”⁶¹

Kui pagulaste poliitiline meelsus oli algusest peale nõukogudevastane ja see võis paguluse algusaegadel mõningate teisiti meeletatud eestlastega pingeid tekitada, siis Eesti Selts Estonia jäi ka edaspidistel kümnenditel selgelt rahvuslikuks ning kommunismivaenulikuks, kuid siis olid eestlaskonna read poliitiliselt ilmselt rohkem konsolideerunud. Seltsi poliitilist meelsust iseloomustab ilmekalt juhatuse seisukoht 1958. aastast, kui ühel juhatuse koosolekul arutati seltsi muusikaringi võimalikku osavõttu kohalikest folkloorikonkursist. Juhatuse seisukoht oli resoluutne:

Juhatus põhimõtteliselt ei poolda kommunistlike rahvusgruppidega ühist esinemist.⁶²

Kahjuks ei selgu materjalidest, missuguseid rahvusgruppe peeti kommunistlikeks. Samas osaleti aktiivselt saatusekaaslaste lätlaste ja leedulaste üritustel, okupeeritud vabariikide aastapäevade tähistamisel olid alati kohal ka esindused teistest balti kogukondadest.

KOGEMUS JA KUULUVUS

Ühine põgenemiskogemus soosib grupikuuluvuse kujunemist. Sotsiaal- ja humanitaarteadustes on palju uuritud n-ö äkilise kaotuse kogemust ning analüüsitud traumaatiliste kogemuste rekonstruktsiooni ja interpretatsiooni läbi emotsionaalse narratiivse esituse. Seejuures aitab kasutatav *valiktrauma* kontseptsioon analüüsida, milline osa on traumas identiteediprotsessis.

Ühine traumaatiline põgenemiskogemus aitas olulise faktorina vormida ühise ajaloolise teadvusega pagulaseestlaste kogukonna – grupi, mis mõne pagulaseesti ideoloogi sõnul oli väga homogeenne. Nagu kuulsin Eesti aupeakonsul Laas Leivatit oma kõnes Ülemaailmse Eesti Kesknõukogu aastakonverentsil Tallinnas 2. aprillil

⁶⁰ Argentiina eestlaskond koondab ridu.

⁶¹ Samas.

⁶² E. S. “Estonia” juhatuse protokollid 1957–1968, 13.

2009 ütlevat, ei moodusta tänapäeval läände siirduvad eestlased võõrsil kaugeltki nii homogeenset gruppi kui omaaegsed suurpõgenemises osalenud eestlased. Teatud tendentsile see väide kindlasti viitab: 1944. aastal läände põgenenud eestlaste Eestist lahkumise põhjuste diapasoon oli tõenäoliselt väiksem kui tänapäeval vabatahtlikus emigratsioonis osalevatel eestlastel või ka neil, kes lahkusid Eestist näiteks 1920. aastatel. Homogeensust hoiti alal ajaloolise mälu väärtustamise kaudu: teame, milline tähendus oli põgenemise teemal aastapäevade kõnedes, ja seda, kui oluline oli 14. juuni küüditamise mälestamine pagulaseesti ringkondades pikkade aastakümnete jooksul.

Sellist konsolideerimisstrateegiat kasutas eesti pagulasühiskond algusest peale: juba põgenikelaagritest alates ja uutel asukohamaadel jätkates anti välja eesti ajakirjandust, mille tooniandvaks teemaks oli eestlastega 1940. aastatel toimunu. Tiina Kirss on rõhutanud esimestes eestikeelsetes pagulasajalehtedes ilmunud põgenemisteemaliste kirjutiste tähendust: neid oli vaja eneseteadvuse tõstmiseks ja hetkepoliitiliseks selgitustööks. Pikemas perspektiivis aga aitasid need välja kujundada pagulaste “rajava müüdi”, õigustades pagulusse minekut hirmu ja vastuoluga uue režiimi suhtes ning tagades põgenike välispoliitilise missiooni teadvustamise.⁶³ “Rajava jutustuse” keskmes oli trauma ja see puudutas pagulaskonda tervikuna ning mitte üksnes üksikisikut: kõiki ühendab kodumaa kaotus. Siinkohal tasub rõhutada, kuivõrd olulist rolli mängis see ühiskogemusena jutustatav minevikupilt pagulaste identiteediloomes. Otsustavana toonitavad mitmed autorid grupiliikmete gruppikuulumise ja grupi ainukordsuse tunnet: see eristab etnilist gruppi teistest sotsiaalsetest kogukondadest ning kannab gruppi edasi põlvest põlve.⁶⁴ Anthony Smithi järgi põhineb grupiidentiteet etnilise grupi ühisel ajalool ja eriti müütidel ühisest ning erilisest lokaalsest ja ajalisest päritolust: mida lõõvamad ning tuntumad need müüdid grupi tekkimisest ja vabanemisest on, seda suuremad on etnilise grupi võimalused püsima jääda ning kesta.^{65, 66} Smithist tõukudes on ühiste kogemuste osa etnilises identiteedis toonitanud ka hilisemad autorid.⁶⁷ Kahtlemata saab neid üldistusi kasutada ka pagulaskogukondade identiteedi selgitamisel, samuti aitavad need põhjendada pagulaste suuremat grupisolidarsust ja organisatoorset aktiivsust vabatahtlike immigrantidega võrreldes.

⁶³ *Cit. Kirss, T.* Põgenemisteekonnad ja põgenemislööd. – Rmt: Rändlindude pesad. Koost T. Kirss. Eesti Kirjandusmuuseum, Toronto Ülikooli Eesti Õppetool, Tartu, 2006, 632.

⁶⁴ **Smith, A. D.** *The Ethnic Revival.* Cambridge University Press, Cambridge, 1981, 65; **Gordon, M.** *Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion, and National Origins.* Oxford University Press, New York, 1964, 28, 30.

⁶⁵ **Smith, A. D.** *The Ethnic Revival,* 65.

⁶⁶ Samas toonitab Smith, et ka etnilistes gruppides, mis määratlevad ennast ühise päritolu ja ühise ajaloo kaudu, ei esine mitte kõikidel grupi liikmetel võrdselt tugev “etniline teadvus”: **Smith, A. D.** *The Ethnic Revival,* 68.

⁶⁷ Nt **Castles, S., Miller, M. J.** *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World.* The Guilford Press, New York, 1993, 27; **Schippers, T. K.** *Diasporas and memory, modern migrations and national “ethnogenesis”.* – Rmt: *Ethnologische Forschungsansätze. Interkulturelle Kommunikation in der Diaspora.* Koost A. Moosmüller. Waxmann, München, 2002, 42.

KOKKUVÕTE

Käesolevas artiklis on vaadeldud Argentina eestlaskonna kujunemist ja grupipiiride moodustumist nn vana- ning uuseestlaste vahel. Vabatahtlike (töö)migrantide saabumisega 1920. aastatel algas eestlaste seltsiline organiseerumine, milles ilmnisid küll erinevate grupeeringute vastuolud, kuid need suudeti enamasti kiiresti ületada. Tegemist oli inimestega, kes enamikus olid Eestist lahkunud majanduslikel põhjustel, aga mitte poliitilise sunni ajel. Nad said vabalt Eestiga suhteid arendada (kirjavahetus omastega, kaastööd eesti ajakirjanduses, kodumaa külastamine jne) ja soovi korral sinna tagasi pöörduda. Nende jaoks oli Eesti küll kaugel, kuid ta säilitas seal oma terviklikkuse. Teisiti oli lugu pärast II maailmasõda saabunud pagulastega, kelle kodumaapilt oli pigem pilt *lõhutud* kodumaast: kodumaa tuli võõrsile kaasa võtta, kuid ilma territooriumita, mis jäi okupeeriva võõrriigi valdusse. Seda kaotatud pidi kompenseerima sotsiaalne eesti rahvuslik võrgustik võõrsil. On küll selge, et detailides erinesid eesti pagulaste lahkumiskogemused, kuid neist sõeluti välja see saatusühtne, mis köidab paljusid. See jagatud kogemus liidab inimesi: saatuskaaslase mõistel on tugev identifitseeriv mõõde. Kujunes tugeva grupisolidaarsusega pagulaseestlaskond, kes eristas end nn vanaeestlastest, kes ei jaganud nendega ühist saatust ja suhet kodumaasse. Käesolevas artiklis tõin välja ka teisi lahkkelide võimalikke põhjusi vana- ja uuseestlaste vahel, kuid olemasolevate materjalide põhjal näib konfliktide peamiseks allikaks olevat erinev suhe kodumaasse ning saatusühtsuse puudumine kahe erineva eestlaste grupi vahel.

TÄNUAVALDUS

Artikkel on seotud Eesti Teadusfondi grandiga nr 7335 ja projektidega SF0130038s09, SF0130033s07 ning Euroopa Liidu Euroopa Regionaalarengu Fondiga (Kultuuriteooria Tippkeskus).

VOLUNTARY IMMIGRANTS *VERSUS* REFUGEES. ABOUT CONFLICTS IN THE ESTONIAN COMMUNITY IN ARGENTINA AFTER WORLD WAR II

Aivar JÜRGENSON

In the 1920s there was a remarkable voluntary migration from Estonia to the West. After North America, the second preferred destination was South America, including Argentina. The next wave of Estonians arrived in Argentina after World War II. Although belonging to the same nation, the distinct borderlines between the so-called old Estonians and the new Estonians (newcomers) evolved and the confrontation “we *versus* others” emerged. This conflict between the two groups had economic, political and psychological reasons.

Voluntary immigrants had left Estonia mostly for economic, not political reasons. They could freely maintain connection with Estonia (correspondence with relatives, contributions to Estonian newspapers), and they knew they could have returned to their homeland if they had wanted to. It can be said that although Estonia was far away, they had a continuous image of their homeland. All this was very different for the war refugees who carried with them the image of homeland in ruins. They had lost their home country because it was occupied by foreign forces. Consequently they had to take their homeland abroad with them but without territory.

For the refugees the national social network abroad was crucial to compensate for the world they had lost. The community of “old Estonians” had also developed social activities shortly after arriving in Argentina, but it was activity of voluntary immigrants, activity without tragical and therefore political dimensions. They were immigrants with very different migration stories.

No doubt, in details also the stories of refugees about fleeing Estonia differ from one another but they all had shared an experience that united them. That shared fate had a strong identifying dimension and among the Estonian refugees a strong sense of solidarity developed. They distinguished themselves from “old Estonians”, who did not share their fate and had a different relation to their homeland.